

Recordant a Ramon Margalef, l'amic intel·ligent i bo que sabia estimar

Pere Montserrat Recoder

Instituto Pirenaico de Ecología, CSIC, Jaca

REMEMBERING RAMON MARGALEF, A GOOD AND INTELLIGENT FRIEND WHO KNEW HOW TO LOVE. – In this short note, I express my feelings and memories of my relationship with Ramon Margalef when we were both young, our beginnings in the field of research and especially our stay in Minorca in March 1951 to study freshwater algae.

Gràcies per l'oportunitat que em doneu de recordar el bon amic Ramon Margalef, i acceptar-me, precisament ara que ja em costa molt escriure, tant per uns defectes de la vista com també pels anys. Agraïxo a Núria Benaiges que m'hagi ajudat en la redacció catalana, com també als amics de *L'Atzavara*.

Permeteu que faci com una introducció explicant alguns aspectes relacionats amb els llocs on vàrem coincidir com a investigadors i en especial l'anada a Menorca el mes de març de 1951.

Ens coneguerem a l'Institut Botànic de Barcelona i en les excursions que fèiem els botànics catalans per acompanyar Pius Font i Quer, i Antoni de Bolòs (fig. 1); sota la direcció dels dos. Margalef havia publicat ja les algues d'aigua dolça de Catalunya.

A casa seva, quan jo encara estudiava a la Universitat de Barcelona, em mostrà el lloc on feia unes construccions de "mecano" molt grans, complicades i també un microscopi. Seguïrem veient-nos en les excursions dels botànics que organitzava Antoni de Bolòs, com aquella que va ser tan interessant, que inicià o decidí ja la vocació botànica d'en J. Vives. Convé explicar ara un poc d'història lligada a les dues institucions dedicades a la investigació botànica o l'ecològica.

L'any 1945 vaig acabar els estudis de Ciències Naturals a la Universitat de Barcelona, i decidí a continuar fent botànica al doctorat, vaig parlar amb el professor Mariano T. Losa. Era l'estiu de 1945 quan anàrem junts a Jaca, a la *Estación de Estudios Pirenaicos*, per parlar amb el Secretari General del CSIC, José María Albareda, i decidir el centre situat a Barcelona, on m'acollirien amb la

beca per al doctorat. Acordàrem que fos el *Instituto de Biología Aplicada* del CSIC, situat a la Universitat vella de Barcelona. El mes de novembre de 1945, ja entrava de becari a *Biología Aplicada*, però el mes de març 1946 es firmava la coordinació del CSIC amb l'Ajuntament de Barcelona i podia entrar com a becari a l'Institut Botànic Municipal. Amb mi, entraria també de becari el 1946, Oriol de Bolòs. Va ser una coordinació important, com es pot veure en l'edifici del gran *Jardí Botànic* actual, convertit ara en un centre d'investigació botànica molt important.

També el CSIC va firmar un contracte de col·laboració amb l'amic Ramon que ell volgué que fos cobrat -sempre- pel seu pare. Era el fill agraït que sabia estimar sense fer-ne ostentació; si ho sé jo, és per estar també a l'*Instituto de Biología Aplicada*. Jo havia tornat després, ja doctor, l'any 1950. A mitjan març de 1951, ell em va animar per acompanyar-lo a Menorca. Havia estudiat ja les algues de Mallorca i volia completar les dues illes balears. Va ser una setmana d'anar junts veient l'albufera, moltes basses, algunes salabroses i els abeuradors del bestiar (vegeu fig. 4), riuets, pastures en plena verdor i l'enclova *Hedysarum coronarium* ja florida, embellint el paisatge.

Va ser important aquell viatge i els estudis fets a Menorca el mes de març de l'any 1951, ho vull comentar al final de l'article, és el que puc recordar dels dies passats junts, amb uns paisatges mediterranis extraordinaris. He trobat llibretes de camp on anotava les plantes aquàtiques i també les de vegetació normal, recol·lectant per l'herbari BCN (dupla al Herbari JACA); també anotava detalls sobre les fotos que feia.

Figura 1. A la Ricarda del Llobregat, 1947 (d'esquerre a dreta: Ramon Margalef, jo, Carles Bas, Oriol de Bolós, J. Vives i Antoni de Bolós).

Acabat el doctorat el mes de gener del 1950, com ja he dit, ja tornava a l'*Institut de Biologia Aplicada*, a la Universitat, iniciant l'estudi palinològic de l'atmosfera de Barcelona, amb pocs mitjans de treball i fent una palinoteca improvisada que durà poc. Ens vèiem al migdia quan venia per agafar el correu i a consultar l'intercanvi amb la revista de l'Institut. Ell treballava en el pavelló del jardí, jo ho feia en l'aula-secretariat, fins a l'any 1962 que vaig ser destinat a Madrid.

En tornar d'Anglaterra, tardor de 1954, ja ens vèiem molt perquè tant ell com jo vivíem al Guinardó.

Vull contar un fet característic d'ell que justament passava en anar junts en el troleibús de la plaça de la Universitat al Guinardó. Era una bona oportunitat per parlar, però ell l'aprofitava per practicar l'anglès llegint el *Times*, fins i tot estant dret en el troleibús, i l'acabava el dijous; era un exercici d'anglès, idioma que ja dominava com l'alemany, jo només podia parlar bé amb ell el divendres, quan havia acabat el *Times* com cada setmana.

Un altre fet característic d'ell era que feia servir molt i bé, la regla de càlcul. Durant els anys seixanta, jo havia publicat (Montserrat, 1963) el diàmetre del pol·len en plantes del gènere *Luzula*, tots hidratats i mesurats en els herbaris BCN i MA. Ell, en veure la llista, tot d'una va calcular el seu volum i trobà que *L. caespitosa*, un endemisme cantàbric, tenia un valor màxim, fins a vuit vegades el volum que es podia considerar normal. Es relaciona molt el volum del pol·len amb la poliploidia (quantitat de cromatina), però jo el coneixia

publicat com un diploide i en aquest cas hauria de ser endopoliploide. No he seguit l'estudi. Ara ho dic per fer veure la curiositat científica extraordinària de Ramón Margalef i la seva llestesa en els càlculs, ben abans de les calculadores actuals.

Iniciats els anys setanta, venia invitat pel CSIC el cèlebre investigador, ecòleg eminent nord-americà Van Dyne. Quant ens visità a Barcelona, vaig acompanyar-lo per veure junts a Margalef a la seva casa de la Ronda del Guinardó, on ell ens mostrava la quantitat d'obres importants i ben enquadernades que tenia. Ramon aprofità la visita per sentir directament de la seva veu, lo fonamental de l'ampla visió dels sistemes ecològics situats en els ambients naturals més importants de la Biosfera, en especial els sistemes pastorals de la "Pradera americana".

Quant venia Brauner Blanquet a Barcelona per anar amb Oriol de Bolós als Monegros i altres parts de l'Aragó, Ramon aprofitava la seva estada, i volia conèixer per ell mateix, aspectes del seu sistema de classificació de les comunitats vegetals situades en el paisatge i fer una comunitat amb història, justament el que no val per les comunitats planctòniques estudiades per ell. Era meravellós veure dos investigadors eminents parlant de temes importants per entendre i descriure la dinàmica vegetal en el paisatge.

A Pius Font i Quer, ell el veia més sovint, l'admirava i va col·laborar en el seu Diccionari tan famós. Oriol de Bolós li era encara més assequible i discutia amb ell sobre la manera de poder descriure comunitats vegetals, com també el seu dinamisme.

Hem arribat al tema relacionat amb el prendre i comunicar la informació. Ell estimava l'abstracció i jo ben poc podia ajudar-lo.

Els treballs a Menorca

Sortírem embarcats el dia 16 de març de 1951, i el 17, anàrem del Port de Maó cap a Sant Lluís i Llumaçanes (ara camp d'aviació), per estudiar els abeuradors del bestiar i una sinya per regar els horts. Poguèrem anar a la tarda a l'Ateneu de Maó amb el catedràtic de Ciències Naturals de l'Institut de Maó. Margalef volia veure algues de l'herbari Femenías i agraïrem molt el regal de la Flora de Menorca de Rodríguez Femenías que encara conservem a l'herbari JACA, junt amb altres flors regionals, però aquesta destaca molt entre les del seu temps.

L'endemà, diumenge, fou dedicat a l'Albufera (figs. 2 i 3), una meravella que han pogut conservar els menorquins; també el dilluns hi tornàrem per completar l'estudi prenent mostres d'aigua i fent un estudi dels rierols coberts de les flors blanques dels *Ranunculus* sp.; completàrem l'estudi de les aigües al N i NE de Menorca com a la cala Mesquida i altres llocs de la part silícia, la més humida el mes de març. Ja era el dimecres que férem l'excursió més llarga i fatigosa des de

Maó, molt important per la troballa de *Brimeura ametystina*, una liliàcia tirrènica, trobada ja una altra vegada a Menorca.

Sortírem el dia 20 i anàvem en l'autobús de Maó-Ciutadella, parant a Mercadal per començar, a peu, cap els aiguamolls més o menys salobres a prop de Fornells. Fou interessant l'estudi detingut, passaren les hores i era ben entrada la tarda quan dinàrem a les salines abandonades de Fornells. Encara quedaven quasi uns 20 km de carretera per tornar a Maó. Estàvem cansats, caminant d'esma, quan parà un taxi que feia el retorn a Maó i no ens volgué cobrar res. Això és un model o expressió clara de la 'cultura popular' menorquina, tan cristiana, una bona mostra per tants polítics actuals que s'apropien dels béns que són de tots, donant mal exemple. El taxista es compadi de nosaltres i gaudia fent el bé. També això pot servir com exemple de l'esforç fet per molts investigadors ambientals dels anys cinquanta que comptàvem amb uns mitjans escassos i ens demostra l'entusiasme de Ramon Margalef pel seu treball de camp (fig. 4).

Ja des de Ciutadella no ens va ser possible pujar al naixement del rierol Algendar i fer tot el barranc a peu, cercant a la capçalera la *Sibthorpia africana*, un endemisme balear, ja conegut de la localitat pels Salvador en el seu herbari tan an-

Figura 2. Menorca, s'Albufera, 19 de març de 1951. Ramon Margalef pescant.

Figura 3. Menorca, 19 de març de 1951. Ramon Margalef pensatiu.

Figura 4. Menorca. En la cultura rural, del lloc (casa) menorquí típic, en l'abeurador que recull l'aigua de la pluja. Ramon Margalef rasant el verdí de l'abeurador.

Figura 5. Menorca. Ciutadella, març de 1951. Família de l'apotecari Gabriel Martí Bella.

tic, emperò Linné, més tard, el va creure propi de l'Àfrica. Baixàrem en taxi a la cala Galdana i a una part de l'Algendar que tenia fonts i el rierol; tot era "verge", ben abans de la privatització actual.

Ell s'interessava també pels monuments megalítics, hi anàrem amb l'apotecari Gabriel Martí Bella de Ciutadella que els coneixia molt bé; tam-

bé l'apotecari, ens presentà la seva família (fig. 5), amb la Maria Antònia que ha sigut l'esposa i mare meravellosa dels meus fills. Ramon estimava molt a na Maria Mir i ja delia per anar de Ciutadella a Mallorca per passar la Pasqua amb ella, ja poc abans de casar-se. Gràcies a ell i al nostre viatge a Menorca, va canviar del tot la meua vida.

Són molts anys admirant en ell tantes qualitats com tenia, la seva rectitud que podia semblar exagerada, ell no presumia de res, com si volgués passar desapercebut. No volia ser alabat, però estava sempre disposat a ajudar a tots.

Estic segur que mai va criticar els companys, obrant segons el consell de Sant Pau als filipencs, de considerar superiors als altres, tenint en compte el més bo de cadascú, al mateix temps que ell dissimulava les seves qualitats. Crec que aquesta nota ja diu prou bé com n'era d'estimat.

Referència

Montserrat, P. 1963. El género *Luzula* en España. *Anales Instituto Botánico Cavanilles* 21(2): 409-523.